

Rašeliništní mechorosty Českomoravské vrchoviny

Táňa Štechová, Eva Holá, Alžběta Manukjanová

výsledky 2016-2017

Hamatocaulis vernicosus (srpnatka fermežová)

Porost *Hamatocaulis vernicosus* (PR Šímanovské rašeliniště). Foto: E. Holá.

Hamatocaulis vernicosus je druh chráněný evropskou Směrnicí o stanovištích 92/43/EEC. Díky tomu jsou jeho populace zmapovány lépe než u většiny ostatních ohrožených slatiništních druhů. Jeho lodyhy jsou vzpřímené, větvené a na koncích hákovitě zakřivené. Lodyžní listy jsou silně podélně řáskaté a srpovitě zahnuté, na bázi listů lze často najít hnědočervený lem. *H. vernicosus* je nejčastěji zaměňován s druhem *Scorpidium cossonii*, který často osidluje stejná stanoviště a oba druhy někdy tvoří smíšené porosty. Rozlišovací znaky jsou spíše mikroskopické, makroskopické rozlišení je obtížnější, oba druhy lze rozlišit na základě zakřivení lodyžních listů a jejich uspořádání na konci lodyhy.

H. vernicosus je **druh slabě kyselých až slabě zásaditých rašelinišť, kde osidluje trvale vlhká místa**. Zbytky populací jsou schopné přežít i ve vlhčích depresích na stanovištích s narušeným vodním režimem.

Kategorie ohrožení (VU / rVU)

Hamatocalis vernicosus je druhem indikujícím zachovalé slatiništní biotopy. I když je v současné době potvrzen v ČR z téměř 70 lokalit, z jeho historického rozšíření je zřejmé, že **vysoké procento lokalit nenávratně zaniklo**. Rašelinné biotopy buď byly zcela zničené nebo se na nich podmínky změnilly natolik, že již nejsou pro výskyt druhu vhodné. Vysoké procento zaniklých lokalit bylo právě na území Českomoravské vrchoviny. Řada recentních populací je velmi malá.

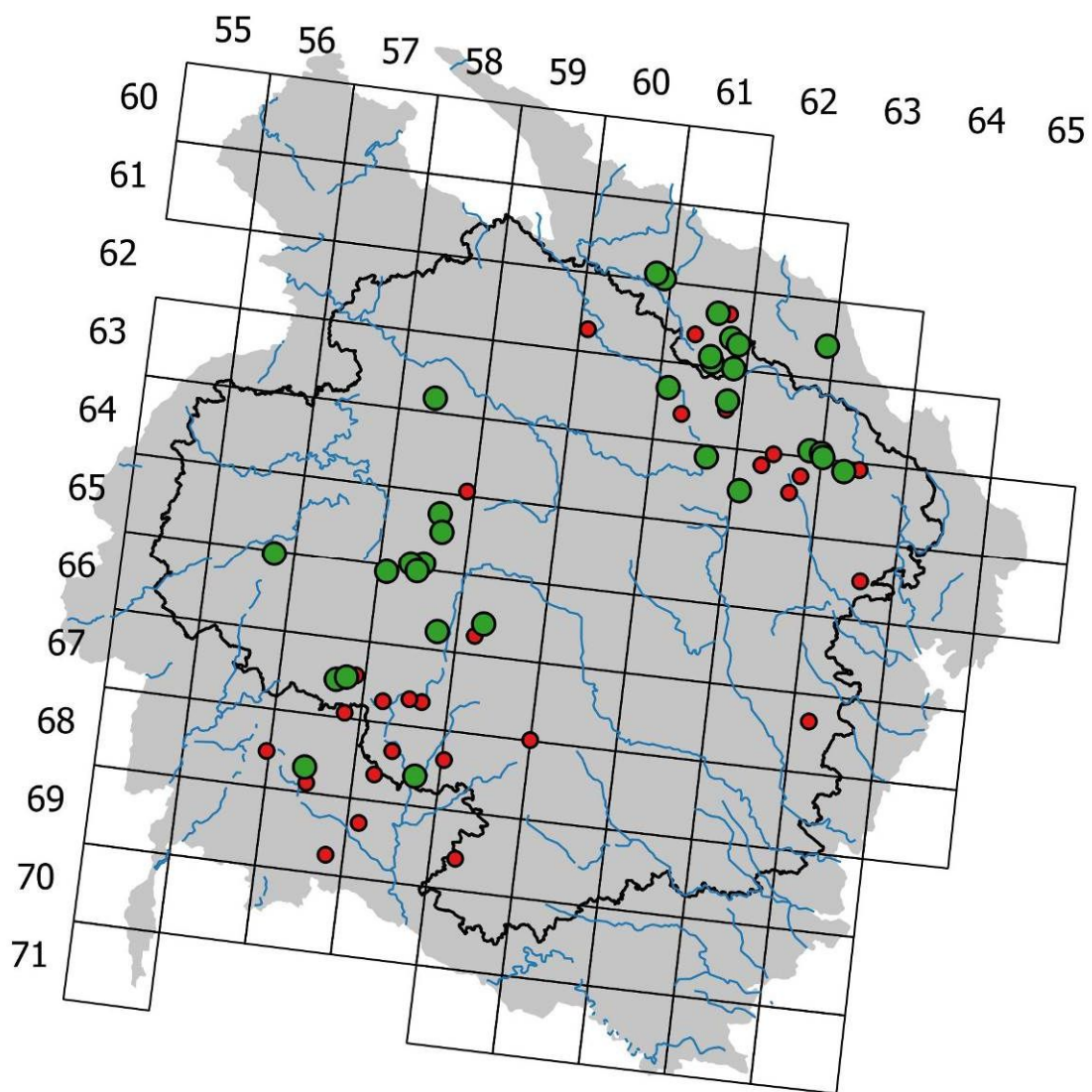
Rozšíření

Centrem rozšíření druhu je Šumava, Třeboňská pánev a Českomoravská vrchovina. V cílové oblasti se nachází **31 z 69 recentně známých lokalit v ČR**. Přibližně na stejném počtu lokalit rostl druh v minulosti, ale recentně zde již ověřen nebyl – lokality buď zcela zanikly nebo na nich došlo ke značným degradačním procesům. **Nejvíce recentních lokalit se nachází ve Žďárských vrších v okolí Hlinska a Nového Města na Moravě, v Jihlavských vrších jsou lokality soustředěny mezi Jihlavou a Pelhřimovem**. Vzácněji druh roste také na Telčsku, u Kunžaku, v okolí Počátek, u Lipnice nad Sázavou či u Nové Cerekve.

Velikosti populací na jednotlivých lokalitách jsou různé, najdeme zde kriticky malé populace čítající několik desítek lodyžek (PR Rašeliniště Kaliště, PP Návesník, PR Strádovka), populace sestávající se z jednoho či více malých trsů (PP Loky u Černého lesa, Cikháj), populace porůstající plochu několika m² (PR Šimanovské rašeliniště, PP Zlámanec, VKP Na Klátově) i velké stabilní populace o desítkách m² (PR Řeka a PR Chvojnov).

Ohrožující faktory a péče o lokality

Jedná se o **konkurenčně slabý druh, který při změnách podmínek na stanovišti (zvýšení obsahu živin, pokles hladiny spodní vody, nedostatečný management nebo jeho absence) ustupuje silnějším druhům**, především rašeliníkům. Téměř třetina lokalit na Českomoravské vrchovině nemá žádný status ochrany. Tyto lokality jsou často obhospodařované pouze nepravidelně různými dobrovolníky či vlastníkem, takže budoucnost managementu je na řadě z nich poměrně nejistá. Ani na lokalitách vyhlášených jako MZCHÚ s pravidelným managementem nejsou populace druhu vždy bez ohrožení. Na rašeliništích s narušeným vodním režimem a silným zápojem bylinného patra (např. PP Návesník) jsou populace často velmi malé a péči o ně je třeba věnovat zvláštní pozornost. **Kromě pravidelného kvalitního managementu (každoroční kosení na nízké strniště, důkladné vyhrabání a včasné odklizení biomasy, likvidace náletových dřevin) je vhodné v bezprostřední blízkosti druhu provádět ruční vyhrabání konkurenčně silnějších mechorostů a odstranění trsnatých trav a ostříc**.

Rozšíření druhu *Hamatocaulis vernicosus*; zelený bod – recentní výskyt, červený bod – historický výskyt, černá linie – Kraj Vysočina, modrá linie – řeky, šedivá plocha – Českomoravská vrchovina.

Zajímavosti

Od r. 2000 je druhu věnována velká pozornost, takže máme k dispozici řadu údajů o jeho lokalitách a stavu populací. V r. 2002 proběhlo na území Českomoravské vrchoviny první mapování druhu, kdy bylo ověřeno 7 historických lokalit. Od té doby postupně počet lokalit stoupá až na dnešních 31 – jedná se jak o ověření historického výskytu, tak i o nalezení nových lokalit. Ačkoli byly některé lokality důkladně prozkoumány (např. v PR Vílanecké rašeliniště bylo děláno několik bryofloristických průzkumů), *Hamatocaulis vernicosus* zde byl objeven teprve v nedávné době. Vesměs se jedná o lokality, které nebyly v minulosti řádně obhospodařovány. **Dá se předpokládat, že druh přežíval na lokalitách v počtu několika lodyžek skrytý v porostu jiných mečů a teprve po znovuzavedení pravidelného managementu začaly jeho populace opět prosperovat.** Na základě této pozitivní zkušenosti můžeme doufat, že bude při opakovaném průzkumu druh nalezen na dalších lokalitách.

Seznam recentních lokalit

Českomoravská vrchovina – lokality v Kraji Vysočina:

Branišov u Jihlavy: U Farského lesa, rozsáhlý komplex luk s prameništi, vydatné prameniště spíše v dolní části, 0,8 km VSV od kostela v obci, 640 m n. m. (49°28'25"N, 15°26'20"E); **Cikháj:** Pihoviny, rašelinná louka s prameništěm 1,3 km S od obce, 675 m n. m. (49°39'33"N, 15°58'15"E); **Dušejov:** PR Chvojnov, rašeliniště na pravém břehu Jedlovského potoka, 1,1 km Z od středu Dušejova, 605 m n. m. (49°24'27"N, 15°25'08"E); **Herálec (v okr. Žďár n. Sáz.):** samota Kuchyně, rašelinné louky pod hrází rybníka Šantrůček, 1,5 km SZ od obce, 645 m n. m. (49°42'03"N, 15°58'31"E); **Hluboká u Krucemburku:** PR Řeka, komplex slatinných luk 0,5 km SSZ od středu obce, 560 m n. m. (49°40'02"N, 15°51'08"E); **Jezdovice:** PP Jezdovické rašeliniště, 1,6 km Z od středu obce, 575 m n. m. (49°19'25"N, 15°27'42"E); **Jihlávka:** PR V Lisovech, komplex rašelinných luk 1,3 km JZ od žel. stanice Jihlávka, 650 m n. m. (49°14'51"N, 15°16'41"E); **Kaliště (u Horních Dubenek):** PR Rašeliniště Kaliště, rašelinné louky V od žel. stanice Jihlávka, 650 m n. m. (49°15'07"N, 15°17'50"E); **Lipnice nad Sázavou:** Váhy, prameniště v loukách pod silnicí směr Dolní Město, 0,9 km ZSZ od středu obce, 500 m n. m. (49°37'06"N, 15°24'06"E); **Milíčov:** PR Na Oklice, rašeliniště na pramenech Milíčovského potoka, cca 1 km SSV od středu obce, 660 m n. m. (49°24'20"N, 15°23'39"E); **Milíčov:** PR Nad Svitákem, komplex rašelinných a vlhkých luk podél Milíčovského potoka, cca 1 km VSV od středu obce, 630 m n. m. (49°23'50"N, 15°24'29"E); **Myslůvka:** VKP Na Klátově, prameniště 850 m JV od obce Myslůvka, 480 m n. m. (49°08'16"N, 15°27'09"E); **Nový Rychnov:** V Sklenářích, prameniště u soutoku potoků, 1,5 km ZSZ od středu obce, 645 m n. m. (49°23'30"N, 15°20'57"E); **Odranec:** prameniště při V okraji silnice Konikov – Odranec, 800 m VJV od středu obce Odranec, 740 m n. m. (49°36'31"N, 16°08'30"E); **Proseč-Obořiště:** PP Rašelinná louka u Proseče – Obořiště, prameniště ve střední části PP na pravém břehu potoka, 1,3 km J od středu obce, 610 m n. m. (49°23'48"N, 15°07'39"E); **Roženecké Paseky:** prameniště na SZ okraji obce, 620 m S od kóty vrchu Kamenice, 660 m n. m. (49°36'25"N, 16°09'54"E); **Roženecké Paseky:** Panská, prameniště 330 m VSV od kóty vrchu Kamenice, 750 m n. m. (49°36'07"N, 16°10'08"E); **Slavkovice:** PP Šafranice, rašelinná louka mezi lesy, nad Lesním rybníkem, 1,2 km JZ od kaple v obci, 610 m n. m. (49°32'53"N, 16°00'50"E); **Šimanov:** PR Šimanovské rašeliniště, rašeliniště při Maršovském potoku, 0,7 km JJZ od středu obce, 605 m n. m. (49°27'02"N, 15°26'48"E); **Velké Janovice:** Údolí Janovického potoka, několik pramenišť v údolí nedotčeném kolektivizací, asi 0,8 km ZJZ od středu obce, kolem 620 m n. m. (49°35'14"N, 16°12'46"E; 49°35'12"N, 16°12'42"E a 49°35'06"N, 16°12'33"E); **Vilanec:** rašeliniště na pravém břehu potoka J od hranice PR Vilanecské rašeliniště, 0,4 km nad hrází Nového rybníka, 570 m n. m. (49°20'25"N, 15°32'58"E); **Žďár nad Sázavou:** PP Louky u Černého lesa, rašeliniště na SV okraji rybníka Konvent, 800 m S od kostela Zelená hora, 575 m n. m. (49°35'08"N, 15°56'32"E).

Českomoravská vrchovina – lokality mimo Kraj Vysočina:

Borová: Louky pod koupalištěm, rašelinná louka uprostřed chatové osady, 0,5 km Z od žel. nádraží v obci, 630 m n. m. (49°44'34"N, 16°09'10"E); **Hlinsko:** PP Ratajské rybníky, komplex rašelinných luk a rybníků 1 km SV od Hlinska, 585 m n. m. (49°46'06"N, 15°55'58"E); **Jeníkov:** PP Louky v Jeníkově, komplex rašelinných luk na JV okraji obce, 630 m n. m. (49°44'19"N, 15°57'52"E); **Kameničky:** PR Volákův kopec, louky na S a V úpatí Vojtěchova kopce, 630–650 m n. m. (49°43'54"N, 15°58'46"E); **Rohozná u Trhové Kamenice:** Nový rybník u Rohozné, zrašelinělý břeh rybníka 500 m VJV od středu obce, 560 m n. m. (49°48'14"N, 15°49'11"E); **Rohozná u Trhové Kamenice:** PR Strádovka, zbytky rašeliniště na SZ břehu Velkého Rohozenského rybníka, 850 m SZ od středu obce, 580 m n. m. (49°48'34"N, 15°48'12"E); **Suchdol u Kunžaku:** PP Rašeliniště u Suchdola, rašeliniště při SZ okraji obce Suchdol, 625 m n. m. (49°07'55"N, 15°14'18"E); **Vortová:** PP Zlámanec, rašelinná louka JJZ od středu obce, 620 m n. m. (49°42'20"N, 15°55'55"E); **Vortová:** PP Návesník, rašelinná louka 500 m Z od středu obce, 620 m n. m. (49°42'45"N, 15°55'39"E).

Seznam historických lokalit

Českomoravská vrchovina – lokality v Kraji Vysočina:

Ambrožův rybníček – Zvolenovice; Cikháj; Dalečín u Jimramova; Horní Dubenky; Horní Pole; Chotěboř; Jablůňov – Věžná; Jindřichov u Náměště; Muksín u Skorkova; Nové Město na Moravě – Rokytno; Nové Město na Moravě – Velký Mitov; Nové Město na Moravě – Zubří; Ochoza – Nové M. n. M.; Ořechov; Popice; Rašeliniště Loučky; Řasná; Řídelov; Studnice – Telč; Šilhan u Borovné; Velké Dářko; Žďár u rybníka Ryznarka.

Českomoravská vrchovina – lokality mimo Kraj Vysočina:

Hlinsko – Plánavy; Liděřovice; Mosty; Řečice; Střížovice – Vlčice; Studnice – Hlinsko; Šatlava.